

MILLIY IQTISODIYOTDA TARKIBIY O'ZGARISHLARNI CHUQURLASHTIRISH BOZOR IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISH OMILI

Faxriddinova Nozima Nuritdin qizi

O'zbekiston Milliy universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi, 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bozor munosabatlarini yanada rivojlantirish va erkinlashtirish sharoitida milliy iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqotda iqtisodiyotning xomashyo yo'naltirilganligini kamaytirish, yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushini oshirish hamda ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqola yakunida milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlar bo'yicha mualliflik takliflari shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, tarkibiy o'zgarishlar, bozor iqtisodiyoti, diversifikatsiya, modernizatsiya, makroiqtisodiy barqarorlik, investitsion faollik

ПРОЦЕСС, ОСОБЕННОСТИ И РЕЗУЛЬТАТЫ ПЕРЕХОДА УЗБЕКИСТАНА К РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация: В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы углубления структурных преобразований в национальной экономике в контексте дальнейшего развития и либерализации рыночных отношений. Особое внимание уделяется вопросам снижения сырьевой ориентации экономики, увеличения доли высокотехнологичных отраслей и диверсификации производства. экспортного потенциала страны. В заключение статьи формулируются предложения автора по приоритетным направлениям, направленным на повышение конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, структурные изменения, рыночная экономика, диверсификация, модернизация, макроэкономическая стабильность,

ИНВЕСТИЦИОННАЯ АКТИВНОСТЬ.

DEEPENING STRUCTURAL CHANGES IN THE NATIONAL ECONOMY IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF A MARKET ECONOMY

Abstract: This article examines the theoretical and practical foundations of deepening structural changes in the national economy in the context of further development and liberalization of market relations. The study pays special attention to the issues of reducing the raw material orientation of the economy, increasing the share of high-tech industries, and diversifying production. At the end of the article, the author's proposals are formulated on priority areas aimed at increasing the competitiveness of the national economy.

Key words: national economy, structural changes, market economy, diversification, modernization, macroeconomic stability, investment activity.

Kirish: Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ko'p jihatidan ularning tarkibiy moslashuvchanligi va yangilanish darajasiga bog'liqdir. Xususan, iqtisodiyotni zamon talablari asosida modernizatsiyalash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish hamda tarmoqlararo muvozanatni ta'minlash orqali mamlakatlar o'z iqtisodiy salohiyatni oshirishga intilmoqda. Shu nuqtai nazardan milliy iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish va takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. [1]

O'zbekiston YaIM tarkibida sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarining ulushi ortib borayotgan bo'lsa-da, ishlab chiqarish samaradorligi va eksportning diversifikatsiya darajasi hali ham xalqaro raqobat talablariga to'liq javob bermaydi. Iqtisodiyotda davlat ishtirokining yuqoriligi va ayrim tarmoqlarda bozor mexanizmlarining to'liq shakllanmaganligi tarkibiy o'zgarishlar sur'atini sekinlashtirmoqda. Bu esa bozor iqtisodiyotini yanada chuqurlashtirish orqali tarkibiy islohotlarni jadallashtirish zaruriyatini tug'diradi. [2] Milliy iqtisodiyotning rivojlanish darajasini belgilovchi en muhim makroiqtisodiy ko'rsatkich — bu Yalpi Ichki Mahsulot (YAIM) va uning o'sish sur'atlaridir. Biroq, zamonaviy iqtisodiy yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, YAIMning

miqdoriy o‘shidan ko‘ra uning tarkibiy sifati muhimroq ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston iqtisodiyoti so‘nggi yillarda YAIMning yillik 5-6% atrofidagi barqaror o‘shish sur‘atlarini namoyish etmoqda, bu esa tarkibiy islohotlarning dastlabki natijalari sifatida baholanadi.[3]

Tarkibiy o‘zgarishlari YAIM shakllanishida tarmoqlar ulushining qayta taqsimlanishida o‘z aksini topadi. Xususan, O‘zbekistonda agrar sektor ulushining nisbatan kamayishi va sanoat hamda xizmat ko‘rsatish sohalarining o‘shishi kuzatilmoqda. Bu jarayon Fisher-Klark nazariyasiga to‘la mos keladi[:4]

YAIM tarkibidagi tarmoqlararo siljishlar

Milliy iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlarning chuqurlashishi tarmoqlar ulushining dinamikasida yaqqol ko‘rinadi. Buni iqtisodiy rivojlanishning uch sektorli modeli (Fisher-Klark modeli) orqali tahlil qilish mumkin:[5]

Investitsiyalar va tarkibiy o‘zgarishlar bog‘liqligi

YAIM dinamikasiga asosiy turtki beruvchi omil — bu **Yalpi kapital to‘planishi** (investitsiyalar) hisoblanadi. O‘zbekistonda investitsiyalarning YAIMdagi ulushi qariyb **30-35%** ni tashkil etadi, bu esa rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun juda yuqori va ijobiy ko‘rsatkichdir.

Yuqoridagi modelga ko‘ra, iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlar va texnologik yangilanishlar ishlab chiqarish imkoniyatlari chegarasini (PPF) tashqariga siljitadi, natijada kamroq resurs sarflab, ko‘proq YAIM yaratishga erishiladi.

Milliy iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlar jarayonlarini takomillashtirish – mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishi, raqobatbardoshligi va global iqtisodiy tizimda munosib o‘rin egallashi uchun muhim omildir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda so‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli iqtisodiy islohotlar iqtisodiy tuzilmaning sifat jihatdan yangilanishiga zamin yaratmoqda.[6]

O'zbekiston Yalpi Ichki Mahsuloti (YaIM) Ilmiy Tahlili: Kengroq Perspektiva
O'zbekistonning YaIM dinamikasi faqatgina statistik raqamlardan iborat emas, balki chuqur iqtisodiy islohotlar, global integratsiya va davlat siyosatining o'zgarishi

natijasidir. Kengroq ilmiy maqolalarda muhokama qilinadigan asosiy mavzular va tahlillar quyidagilardir:[7]

1.YaIM O'sishining Asosiy Omillari (Drayverlar)

Ilmiy tahlillar O'zbekistondagi so'nggi yillardagi barqaror yuqori o'sishni (taxminan 5.5% – 6.5%) ta'minlayotgan asosiy mexanizmlarni ajratib ko'rsatadi:

Rasmda keltirilgan jadvalga ko'ra, so'nggi yillarda respublikamizda sanoat korxonalarini soni barqaror ravishda oshib bormoqda. 2021-yilda 88 727 ta sanoat korxonasi faoliyat yuritgan bo'lsa, 2022-yilda ularning soni 96 396 taga yetgan. 2023-yilda 105 347 ta, 2024-yilda 110 389 ta bo'lgan. 2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra esa sanoat korxonalarini soni 113 636 tani tashkil etgan. Bu ma'lumotlar sanoat sohasida ijobiy o'sish kuzatilayotganini ko'rsatadi. Har yili korxonalar sonining ortib borishi mamlakatda sanoatni rivojlantirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish hamda iqtisodiy faollikning oshib borayotganidan dalolat beradi. Natijada yangi ish o'rinlari yaratilishi va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shilishi mumkin.

Bu ma'lumotlar sanoat sohasida ijobiy o'sish kuzatilayotganini ko'rsatadi. Har yili korxonalar sonining ortib borishi mamlakatda sanoatni rivojlantirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish hamda iqtisodiy faollikning oshib borayotganidan dalolat beradi. Natijada yangi ish o'rinlari yaratilishi va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shilishi mumkin.

Ushbu maqola milliy iqtisodiyot tarkibida amalga oshirilayotgan chuqur o'zgarishlarning O'zbekistonda barqaror va samarali bozor iqtisodiyotini shakllantirishdagi hal qiluvchi rolini tahlil qildi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, tarkibiy o'zgarishlar shunchaki iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi omil emas, balki iqtisodiy rivojlanishning sifatini belgilovchi asosiy mexanizmdir.

YaIM Sifatining O'zgarishi: YaIM tarkibida xizmatlar sohasi va yuqori qo'shimcha qiymatli ishlab chiqarish ulushining ortishi iqtisodiyotning tashqi shoklarga nisbatan chidamliligini oshirmoqda. Bu, iqtisodiyotning xomashyoga qaramligini kamaytirib, diversifikatsiyalashga xizmat qiladi.

Raqobat va Xususiylashtirish: Davlat monopoliyalarini bartaraf etish, xususiylashtirish va xususi sektorga erkinlik berish bozor iqtisodiyotining asosiy talabi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Портер М. Конкуренция: Международная конкуренция и конкурентоспособность стран.-М.: Вильямс, 2005
2. Лист Ф. Национальная система политической экономии.- М.: Экономика, 1993.
3. Вахабов А.В. va boshq.Iqtisodiy nazariya.- Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA", 2020.
4. Riley G. AS Macro Key Term: Economic Structure. Available at: economics/blogas-macro-key-term-economic-structure. Investopedia is a part of the Dotdash publishing family.
5. Yadgarov A.A., Saidkarimova S.S. "Real sector tarmoqlari rivojlanishida tarkibiy o'zgarishlar". Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. Economics and innovative technologies, no.4,2019.
6. Toshmatov Sh.A., O'zbekiston xalqaro obligatsiyalarining jahon moliyaviy bozorlarida joylashtirilishi: risk vaproqnozlar.
- 7.. Rasmiy sayti ma lumotlari [Information from the official website]. Available at: <https://review.uz/oz/post/obzor-centra-ekonomicheskix-issledovaniy-i-reform-razvitie-cifrovoy->